

SEVR FOBİSİ/SENDROMU: TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK ENDİŞESİNİ ANLAMAK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER*

Bülent ŞENER**

ÖZET

Benzerleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye’nin dış politika çevresinin birçok devletinkine oranla çok daha geniş olması, Türk dış politikasını etkileyen unsurları hem genelden farklı, hem de fazla sayıda yapmaktadır. Bu özgünlük bağlamında, söz konusu unsurların en önemlilerinden biri olan “güvenlik endişesi” Türk dış politikasında, birçok devletin dış politikasındaki unsurlara göre daha farklı sonuçlar yaratmaktadır. Türk dış politikasını etkileyen bir unsur olarak “güvenlik endişesi” zaman içinde değişiklikler gösterse de, özellikle Türkiye’nin sahip olduğu coğrafi unsurlardan kaynaklanan ve/veya onunla bir biçimde ilişkili olan dış politika sorunları düşünüldüğünde hala önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu günden bu yana bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak, sürdürmek ve buna yönelik tehditleri bertaraf etmek anlamında varolan “güvenlik endişesi”nin temellerinde coğrafi ve tarihsel gerçekliklerin varlığı yatmaktadır. Türkiye’nin “güvenlik endişesi”nin birinci ayağında sahip olduğu coğrafya ve Osmanlı İmparatorluğu’ndan devraldığı jeopolitik/jeostratejik miras yatmaktadır. Bu bağlamda, tıpkı Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi, Türkiye’nin de “iki cephe” ve dolayısıyla “iki statükolu” (Doğu statükosu-Batı statükosu) bir devlet olması, Türkiye’yi önemli güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Türkiye’nin Osmanlı’dan sınırlı ölçekte devraldığı bu “iki cephe” yani “iki statükolu” bir devlet olma özelliği; mevcut sınırları koruma ve sürdürme anlamında Türkiye’nin güvenlik algılamaları üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Türkiye’nin “güvenlik endişesi”nin diğer ayağında ise, “yakın çevre güvenlik halkası”nda geçmişte yaşadığı tarihsel deneyimlerin de etkisinin bulunmaktadır. 20. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde, büyük bir imparatorluktan yok olma noktasına düşülmesinin ve sonra da ana ülkenin ve ulusal bağımsızlığın korunması için yoksulluk ve yoksunluk içinde mücadele edişin derin etkilerini taşıyan bu tarihsel deneyimler Türkiye’nin ulusal felsefesi, halkının karakteri ve liderlerinin bilinçleri üzerinde güçlü etkiler bırakmıştır. “Sevr fobisi/sendromu” olarak da adlandırılan ve sürekli olarak dış güçler tarafından bölünme, parçalanma, kuşatılma, yok edilme korkusunu oluşturan bu “güvensizlik psikozu”, şüphesiz Türk dış politikasının tarihsel belleğinde de kendisine yer bulmuştur. Sonuç olarak bakıldığında, benzerleriyle karşılaştırıldığında Türkiye’nin dış politika çevresinin birçok devletinkine oranla çok daha geniş olması, Türk dış politikasını etkileyen unsurları

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, El-mek: bulentsener@yahoo.com

hem genelden farklı, hem de fazla sayıda yapmaktadır. Bu özgünlük bağlamında, söz konusu unsurların en önemlilerinden biri olan “güvenlik endişesi” Türk dış politikasında, birçok devletin dış politikasındaki unsurlara göre daha farklı sonuçlar yaratmaktadır. Coğrafyanın süreklilik arz eden bir dış politika faktörü olduğu düşünülürse; Türkiye gibi, coğrafyasından kaynaklanan özgün bir jeopolitik/jeostratejik konuma ve risklere sahip bir devlet açısından, bu unsurun dış politikadaki etkileycilik derecesinin ne denli önemli olduğu daha kolay kavranabilir. Bu çalışmada, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana taşıdığı bir unsur olarak “güvenlik endişesi” siyasi, tarihi ve coğrafi boyutlarıyla incelenerek, bu unsurun Türk dış politikasını etkilemedeki ağırlığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sevr Fobisi/Sendromu, Güvenlik endişesi, Statükoculuk

SEVRES PHOBIA/ SYNDROME: THOUGHTS ON UNDERSTANDING TURKEY'S SECURITY CONCERN

ABSTRACT

Foreign policy as conducted in Turkey is significantly wider when compared to other nations. This situation makes various factors effecting Turkish foreign policy unique from others. Within this context of uniqueness, the most important facet is the “security concerns” of Turkey that lead to significantly different results in comparison to the foreign policies conducted by other nations. Even though the security concerns that affect Turkish foreign policy have undergone changes over time, the geographical factor and/or foreign policy issues associated with it, play a crucial role to a certain degree. Since the founding of the Republic of Turkey, protecting, maintaining and disposing threats to its independence and territorial integrity in terms of security concerns are rooted in geographical and historical realities. The first part of Turkey's “security concerns” lies in its geography as well as in the geo-political and geo-strategic inheritance from the Ottoman Empire. In this context, just as with the Ottoman Empire, the characteristics of Turkey as a “two-sided front,” “two status quos” (namely, east status quo and west status quo), lead Turkey to be confronted with major security concerns. This “two-sidedness” which Turkey inherited from the Ottomans on a limited scale, can be considered as having a deep impact on the security perceptions of Turkey in terms of protecting and maintaining its existing borders. The other aspects of Turkey's “security concerns” lie in the “close perimetre security ring” that the country has undergone. By the first quarter of the 20th century, Turkey went from a great empire to reaching the point of extinction. Its historical past when struggling to protect the motherland and national independence, through poverty and deprivation, has left a deep impression on its psyche. This impact has had a strong influence on the national philosophy, on the character of its people and on the consciousness of its leaders. Also referred to as the “Sevres phobia or syndrome,” which consists of continuous fear of being divided, dismembered, occupied and annihilated by foreign powers that make up a “psychosis of insecurity,” has no doubt found its place in the memory of

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Turkish foreign policy. In comparison to other nations, given that the Turkish foreign policy setting is more diverse, makes the above-mentioned factors that affect this policy is different, as well as numerous in numbers. Within this context of uniqueness, these elements of concern create significantly different results in Turkish foreign policy. If geography can be considered as a component of foreign policy, the degree of the effectiveness of this component can be more easily understood, particularly in the case of Turkey, when a specific geo-political and geo-strategic location and the risks involved of a nation is considered. In this study, by examining the political, historical and geopolitical dimensions of these “security concerns,” as factors that Turkey carries since its founding to the present day, attention is drawn to the importance of these elements in influencing Turkish foreign policy.

Key Words: Sevres Phobia/Syndrome, Security concern, The status quo

Giriş

Türkiye'nin dış politika çevresine bakıldığında, birçok devletinkine oranla dış politika çevresinin çok daha geniş olduğu görülür. Bu genişlik nedeniyle Türk dış politikasını etkileyen unsurlar hem genelden farklı, hem de fazla sayıdadırlar. Bu özgünlük bağlamında, söz konusu unsurların Türk dış politikasında, birçok devletin dış politikasındaki unsurlara göre daha farklı sonuçlar yarattığı da söylenebilir. Buradan hareketle, Türk dış politikası üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, yazarların Türk dış politikasını etkileyen söz konusu unsurları farklı sınıflandırmalar çerçevesinde ele aldıkları görülmektedir. Çalışmamıza kaynaklık etmesi açısından söz konusu unsurların bazı çalışmalarda ne şekilde isimlendirildiği Tablo 1’de genel olarak gösterilmiştir.

Tablo 1: Türk Dış Politikasını Etkileyen Unsurlara İlişkin Bazı Sınıflandırmalar

H. Ülman (1968) ve H. Ülman–O. Sander (1972) ¹	<ul style="list-style-type: none"> • Güvenlik endişesi • Coğrafi konum • Yönetim felsefesi • Türk ulusunun psikolojik kütle–durum alışları • Karar alıcıların kişiliği • Ekonomik zorunluluklar • Teknolojik gelişmişlik
Ö. Kürkçüoğlu (1980) ²	<ul style="list-style-type: none"> • Dış etkenler (Uluslararası sistem, Uluslararası ideolojik etkiler, Uluslararası kamuoyu, Belirli bir dış sorun, Komşuluk sorunları, Uluslararası bağlantılar) • İç etkenler (Milli güç, Sosyal ve İktisadi etkenler, Siyasi etkenler)
W. Hale (2006) ³	<ul style="list-style-type: none"> • Coğrafi yerleşim • İnsan kaynağı • Doğal kaynaklar • Ekonomik gelişim • İç siyasal değişiklikler • Karar alıcılar ve kamuoyu

¹ Haluk Ülman, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923–1968) I”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 23, Sayı: 3–4 (1968), s. 241-273; Haluk Ülman ve Oral Sander, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923–1968) II”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 27, Sayı: 1 (1972), s. 1-24.

² Ömer Kürkçüoğlu, “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 35, Sayı: 1–4 (1980), s. 335.

³ William Hale, *Türk Dış Politikası (1774–2000)*, Petek Demir (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s. XIII-XVII, 110-111, 153, 202-206, 210-224.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

B. Oran (2006) ⁴	<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel boyut • Tarihsel boyut • Stratejik boyut • İç yapısal boyut
A. Davutoğlu (2010) ⁵	<ul style="list-style-type: none"> • Sabit veriler (Coğrafya, tarih, nüfus, kültür) • Potansiyel veriler (Ekonomik, teknolojik ve askeri kapasite) • Stratejik zihniyet ve Kültürel kimlik • Stratejik planlama ve Siyasi irade

Sınıflandırmalarda da görüldüğü üzere, Türk dış politikasını etkileyen unsurların farklı isimlerle adlandırılması da, “ulusal güç”ün bileşenleriyle (maddi unsurlar ve manevi unsurlar) örtüşmektedir. Türk dış politikasında tarihsel bir olgu olarak kendisini hissettiren “güç ve güvenlik” eksenli bir bakışın var olduğu gerçeği dikkate alındığında, Türk dış politikasını etkileyen unsurların en önemlilerinin “Jeopolitik/jeostratejik konum”, “güvenlik endişesi”, “askeri kapasite”, “yönetim felsefesi” olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de söz konusu unsurlar Türk dış politikasındaki özgünlüğü yaratmada diğer unsurlara göre her zaman ağırlıklı bir yere sahip olmuştur.

Buradan hareketle bu çalışmanın temel amacı, Türk dış politikasını etkileyen bir unsur olarak “güvenlik endişesi”ni ele alarak, tarihsel ve jeopolitik boyutlarıyla bu unsuru analiz etmektir. Bu analiz, konunun kapsamına giren yayınlardan elde edilen bulgu ve sonuçların incelenmesi, verilerin ortaya koyulması, yorumlanması ve değerlendirilmesi şeklinde bir yöntem çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

1. Madalyonun İki Yüzü: “İki Cepheli”lik ve “İki Statükolu”luk

Bağımsızlığını ve ülkesel bütünlüğünü korumak ve sürdürmek bütün devletlerin en temel dış politika amacıdır. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu günden bu yana bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak, sürdürmek ve buna yönelik tehditleri bertaraf etmek anlamında varolan “güvenlik endişesi”nin temelinde coğrafi ve tarihsel gerçekliklerin varlığı yatmaktadır. Bu gerçeklikler aynı zamanda Türkiye’nin dış politikadaki “stratejik zihniyet”inin biçimlenmesinde de önemli rol oynamaktadır. Zira, “zihniyet” ile “strateji” arasındaki ilişki, coğrafi verilere dayalı mekan algılaması ile tarih bilincine dayalı zaman algılamasının kesişim alanında ortaya çıkmaktadır. Farklı toplumların (devletlerin) farklı stratejik bakış açılarına sahip olmaları, aslında, bu mekân ve zaman boyutlarına dayanan dünya algılamalarına dayanmaktadır. Dolayısıyla, Türk dış politikasını etkileyen bir unsur olarak “güvenlik endişesi” zaman içinde değişiklikler gösterse de, özellikle Türkiye’nin sahip olduğu coğrafi unsurlardan kaynaklanan ve/veya onunla bir biçimde ilişkili olan dış politika sorunları düşünüldüğünde hala önemlidir.

Türkiye’nin “güvenlik endişesi”nin birinci ayağında sahip olduğu coğrafya ve Osmanlı İmparatorluğu’ndan devraldığı jeopolitik/jeostratejik miras yatmaktadır ve bu özellikler Türkiye’ye pasif bir diploması ile kabuğuna çekilme rahatlığı vermemektedir. Oral Sander’in tanımlamasıyla, tıpkı Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi, Türkiye’nin de “iki cephe” ve dolayısıyla “iki statükolu” bir devlet olması, Türkiye’yi önemli güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır.⁶

“İki cephe” devlet olma özelliği, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş zayıflıklarından biridir ve bu özellik yıkılışına kadar da sürmüştür. Zira, Osmanlı padişahları, Avrupa’da kazandıkları

⁴ Baskın Oran, “Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I (1919–1980), 12. bs., Baskın Oran (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 17-53.

⁵ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 42. bs., Küre Yayınları, İstanbul, 2010, s. 15-93.

⁶ Oral Sander, “Türk Dış Politikasında Barış Unsuru”, *Türkiye’nin Dış Politikası*, Melek Fırat (der.), İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 134.

askeri zaferlerin siyasal ve ekonomik avantajlarını tam elde edemeden, doğudan yani Asya'dan rahatsız edilmişler ve bu kez doğuda sefere çıkmak zorunda kalmışlardır. Tabii bunun tam tersi durumlar da olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun seferlerinin tıpkı bir saatin sarkacı gibi bir doğuya bir batıya yönelmesi, gücünün en üst noktasına vardığı zamanlarda bile, Osmanlı'nın dünya politikasında başat bir devlet olma hedefini sekteye uğratmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, yıkıldığı Birinci Dünya Savaşı'nda, büyük ölçüde bu özelliği dolayısıyla birbirinden çok uzak cephelerde savaşmak zorunda kalmıştır.

“Mevcut sınırları ve mevcut dengeleri sürdürme siyaseti” anlamındaki statükoculuk, temelde Türkiye'nin coğrafi anlamda sahip olduğu “iki statükolu” (Doğu statükosu–Batı statükosu) bir devlet olma özelliği üzerinde yükselmektedir. Şöyle ki, Türkiye'nin Osmanlı'dan sınırlı ölçekte devraldığı “iki cephe” yani “iki statükolu” bir devlet olma özelliği; mevcut sınırları koruma ve sürdürme anlamında Türkiye'nin güvenlik algılamaları üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin, “Doğu” ve “Batı” statükolarının niteliğine ilişkin olarak şunlar söylenebilir:

Türkiye'nin “Doğu statükosu”, 300 yıllık bir tarihi süreç içerisinde oluşmuş, yalnız askeri değil, aynı zamanda siyasal, kültürel ve hatta dini bir statükodur. Öncelikle, 1928 yılından bu yana laik bir devlet olan Türkiye, bu konuda içişlerine karışılmasını dostça olmayan bir hareket olarak değerlendirmektedir. İkinci olarak, 1970'lerin sonlarından itibaren devletin toprak bütünlüğüne yönelik terörist ve ayrılıkçı hareketlerin hızlanması ve bunların Türkiye'nin doğu ve güney komşularının topraklarında üslenmiş olmaları, Türkiye'nin “Doğu statükosu”ndan endişe duymasına yol açmaktadır. Üçüncü olarak, Ortadoğu ve Kafkaslar bölgesel sistemlerinde istikrarsızlığa yol açan gelişmeler de (Filistin sorunu nedeniyle devam eden Arap-İsrail uyuşmazlığı, Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle ortaya çıkan Ermenistan-Azerbaycan uyuşmazlığı, 1979 İran Devrimi, 1980–1988 İran-İrak Savaşı, 1990'lı yıllarda yaşanan Birinci ve İkinci Körfez Savaşları, 2003'te ABD'nin Irak'ı işgali, Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı negatif etkiler gibi) Türkiye'nin “Doğu statükosu” konusunda hassaslığını arttırmaktadır.

Buna karşılık, Türkiye'nin “Batı statükosu”, “Doğu statükosu”ndan farklı olarak, yetmiş yıllık bir tarihsel süreç içerisinde oluşmuştur ve doğudakinden çok daha hassastır. Bu statükonun dayandığı temeller ise şunlardır: 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması, 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1947 tarihli Paris Barış Andlaşması, Boğazözü ve Doğu Ege adalarının silahlardan arındırılmış statüsü, 6 millik karasuları ilanı, henüz çizilmemiş bulunan kıta sahanlığı statüsü ve Kıbrıs'ın şimdiki/gelecek statüsü'dür. Görüldüğü gibi, Türkiye'nin “Batı statükosu” son derece karmaşık ve hassas temeller üzerine oturmaktadır. Üstelik, Türk-Yunan ilişkilerinin geçirdiği evreler de dikkate alındığında, Türkiye'nin bu statükodaki değişikliklere karşı son derece hassas olduğu gerçeği açıkça görülebilir. Bu nedenlerle, Türk dış politikasının en önemli amacı, “Doğu” ve “Batı” statükolarının korunmasıdır. Bu statükoların bozulması bilinmeyen tehlikeleri beraberinde getirebileceği gibi, bozulmasından Türkiye'nin kaybedeceği çok şey de vardır. Türk dış politikasındaki “mevcut sınırları sürdürme” yönündeki bu statükocu anlayış, Mustafa Kemal Atatürk'ün meşhur “*Yurtta sulh, cihanda sulh*” özdeyişiyle de kendisini en yalın biçimde ifade etmektedir. Türk dış politikasının temel yönelimini ifade eden bu söz, Türkiye'nin siyaseten, iktisaden ve uluslararası ilişkiler ya da dış politika alanında kendini dünya sisteminde varolan egemen yapıya oturtmasının ve uyumlulaştırmasının dile getirilmesidir. Zira, yurtta iktisadi, siyasi ve sosyal açıdan “Batıcı” bir düzen kuran Türkiye, kendi egemenliğine ve bağımsızlığına müdahale edilmemesini isterken; bunun karşılığında, başka devletlerin de bağımsızlığına ve egemenliğine müdahalede bulunmamayı ve bu sayede barış içinde yaşama arzusu içinde olmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, Türkiye mevcut sınırlarının ötesinde, güç kullanarak yeni toprak edinme maceralarına girişmemiş, komşularına yönelik saldırgan siyasetten kaçınmış, komşularının içişlerine müdahale etmemiş, irredantist açılımlara gitmemiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

2. Coğrafya Kaçınılmazdır

Jeopolitik yazarlarından Colin S. Gray, politikanın tamamının jeopolitikte olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, bu sav belki tehlikeli bir şekilde çok güçlü olsa da, derin düşünüldüğünde vazgeçilmez bir hakikatten biraz daha fazladır. Politik hayatın tamamı coğrafyayla ilişkilidir ve uluslararası politik hayatın tamamı uzamsal ilişkileri gösteren oyun tahtası üzerinde yaşanmaktadır. Bu, ne politika coğrafya hakkındadır demektir ne de politikanın uzamsal ilişkiler hakkında olduğu hususunda ısrar etmektir. Özetle, bütün politik meseleler belirli bir coğrafi çevre ve koşul içinde cereyan etmektedir ve bu da bu meselelerin jeopolitik bir boyutu olduğunu göstermektedir.⁷ Benzer şekilde Gearóid Ó'Tuathail de "coğrafya güç hakkındadır" diyerek, dünya coğrafyasının doğanın değil, organize etme, işgal etme ve yerkürenin yönetilmesi üzerine güç odakları arasında gerçekleştirilen tarihsel sürecin bir ürünü olduğuna vurgu yapmaktadır. Ó'Tuathail'e göre, Antik Yunan'dan Roma İmparatorluğu'na, Çin'e ve Arap dünyasına kadar bütün imparatorluk sistemleri tarih boyunca güçlerini yerküre üzerinde nizam ve anlam empoze edebilme kabiliyetleriyle kullanmışlardır.⁸ Bir başka jeopolitik yazarı Francis P. Sempa da, coğrafyayı, uluslararası politikada en temel faktör olarak kabul ederken bunun nedenini coğrafyanın en kalıcı/en sabit öge olmasına dayandırmaktadır.⁹ Gerçekten de ülkelerin sahip oldukları coğrafyanın özellikleri dış politikaları açısından geçmişten günümüze önemli bir unsur olagelmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin büyük bölümünün üzerinde kurulduğu Anadolu yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının geçiş noktasında ve doğu-batı doğrultusunda bulunan tek yarımada. Büyük ölçüde bu yüzden, yarımada M. Ö. 7500 yılından bugüne kadarki uzun yerleşme tarihinde yeryüzünün en büyük göç hareketlerine ve her yönden istila hareketlerine sahne olmuştur. Anadolu yarımadasının, bu üç kıtanın kesişme noktasında bulunması ve Avrupa kara kütlesini Ortadoğu ve Afrika'ya bağlama özellikleri, yarımadada kurulmuş bulunan devletlere belirli ölçüde stratejik bir önem ve avantaj sağlarken, bununla birlikte toprak bütünlüklerini ve bağımsızlıklarını koruma konusunda bir güvensizlik duygusu da (güvenlik endişesi) kazandırmıştır ki; bugün, Türkiye'nin de aynı durumda olduğu söylenebilir.¹⁰ Türkiye, her ne kadar, bu özellikleri Osmanlı'dan daha sınırlı bir ölçekte devralmasına ve genişlemeci bir devlet olmamasına rağmen, iki cepheli devlet olmanın yarattığı zayıflıklardan dolayı güvensizlik yaşamaktadır. Bu güvensizliği ortadan kaldırmak için de askeri bakımdan güçlü olmak, dönem dönem ittifaklar kurmak ya da ittifaklara girmek ve bu bağlamda iki ayrı cepheye ya da iki ayrı statükoya dikkat etmek zorunda kalmıştır.¹¹

İkinci olarak, İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na sahip olması nedeniyle Türkiye'nin stratejik önemi bölgesel boyuttan evrensel boyuta çıkmaktadır. Boğazların stratejik önemi, nükleer silah sistemlerinin gelişmesiyle ortadan kalkmamıştır ve bu nedenle Türkiye evrensel gelişmeleri etkileme olanağına sahip olduğu gibi, evrensel gelişmelerin etkisine de açılmaktadır.¹² Boğazlar, gerek kuzey-güney gerekse doğu-batı istikametinde küresel ve bölgesel dengeleri belirleyen temel jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel hatların kesişim alanı üzerinde yer almaktadır. Ahmet Davutoğlu'na göre, dünya üzerindeki başka hiçbir geçiş bölgesi bu derece karmaşık dengelerin rol oynadığı bir coğrafi ve tarihi altyapıya sahip değildir. Bu özel konum, Boğazlar'a sahip olan siyasi

⁷ Colin S. Gray, "Coğrafya Kaçınılmazdır", *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, Colin S. Gray, Geoffrey Sloan (ed.), Tuğrul Karabacak (çev.), ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s. 219-220.

⁸ Bkz. Gearóid Ó'Tuathail, *Critical Geopolitics*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996, p. 1-15.

⁹ Francis P. Sempa, *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*, Transaction Publishers, New Jersey, 2002, p. 5.

¹⁰ Oral Sander, "Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", *Türkiye'nin Dış Politikası*, Melek Fırat (der.), İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 77-78.

¹¹ Sander, "Türk Dış Politikasında Barış Unsuru", s. 135.

¹² Oran, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", s. 25.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

iradenin kader ibresini de neredeyse Boğazlar'a bağlayan bir sonuç doğurmuştur tarih boyunca.¹³ Geçmişte, Boğazlar'ın doğusu ve batısı ayrı güçlerin politik ya da askeri denetiminde bulunduğu zamanlarda; Anadolu yarımadasının Boğazlar bölgesine hâkim durumda bulunması nedeniyle, Anadolu'ya hâkim olan tarafın, eninde sonunda, Boğazlar ve Trakya'ya da hâkim olduğu görülmüştür. Örneğin, İznik kralının 1261'de İstanbul'u Latinler'den alması; Osmanlı Devleti'nin 1453'te İstanbul'u ele geçirmesi ve nihayet Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal'in önderliğindeki kuvvetlerin Anadolu'yu düşmanlardan temizledikten sonra Boğazlar ile İstanbul ve Trakya'yı kuvvete başvurmadan geri alması gibi olaylar bu gerçekliğin bir sonucudur.¹⁴ Öte yandan, Boğazlar, savunulması oldukça güç¹⁵ ve sorunlu bir bölgedir ve bu haliyle Türkiye'nin belli başlı güvenlik kaygılarından birini oluşturmaktadır. Boğazlar, hava saldırılarına ve denizden gelecek potansiyel tehlikelere açık olduğu gibi, Türkiye'nin burayı savunmak açısından Avrupa kıtası tarafında ülke derinliğine sahip olmadığı da ortadadır. Bu durum karşısında, Türkiye'nin en güçlü ordusu olan I. Ordu'nun Boğazlar ve onu çevreleyen alanda konuşlandırılmış olması, bu gerçekliğin Türkiye tarafından bütünüyle algılandığı düşündürmektedir.¹⁶

Üçüncü olarak, Türkiye'nin sahip olduğu sınırların sayısı ve niteliği de "güvenlik endişesi"ni doğuran önemli bir faktördür.¹⁷ Uluslararası politika literatüründe, bir devletin sahip olduğu sınırların sayısı ile dış politika davranışları (özellikle giriştiği savaşlar bakımından) arasındaki ilişki üzerinde duran bazı çalışmalarda doğrusal bağlantılara rastlanmıştır.¹⁸ "Sınır"ların, devletlerin nüfuz edebilecekleri alan üzerinde bir kısıtlama oluşturduğu¹⁹ ve dış politikanın da sınırlardan başlayarak üretilen bir politik faaliyet²⁰ olduğu düşünüldüğünde; Türkiye gibi çok sayıda devletle sınırı olan bir devletin "güvenlik endişesi" anlaşılabilir bir şeydir. Zira, Benjamin Most ve Harvey

¹³ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s. 162.

¹⁴ İhsan Gürkan, "Türkiye'nin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi", *Türkiye'nin Savunması*, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, s. 11-12.

¹⁵ Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu en büyük can kaybını (yaklaşık 200.000 insan) İtilaf Devletleri'ne karşı Çanakkale Boğazı'nın yer aldığı Gelibolu yarımadasını savunurken vermiştir.

¹⁶ Bkz. Mustafa Aydın, *Turkish Foreign Policy Framework and Analysis*, SAM Papers, Ankara, 2004, p. 13; Oran, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", s. 25. Türkiye'nin Boğazlar'a ilişkin güvenlik endişesi, Boğazlar'ın bugünkü hukuki statüsünü belirleyen 20 Temmuz 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne de yansımıştır. Sözleşmenin girişinde açıkça belirtilen bu ilkeye yine sözleşmenin çeşitli maddelerinde de (5., 6., 14., 15., 16. ve 23. maddeler) değinilmektedir. Türkiye, bu sözleşmeyle bir yandan kendi güvenliğini arttırmak için Boğazlar bölgesini silahlandırma hakkına sahip olurken, çok önemli stratejik kozlara da sahip olmuştur. Nitekim, Hatay Sorunu'nun çözümüyle ilgili olarak 22 Nisan 1939'da İngiltere'nin Türkiye lehine konuya müdahalesinin sağlanmasında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin bir koz olarak kullanıldığı görülmüştür. Daha geniş bilgi için bkz. Mensur Akgün, "Türk Dış Politikasında Bir Jeopolitik Etken Olarak Boğazlar", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Faruk Sönmezoğlu (der.), Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 213-224. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tam metni için bkz. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C. I (1920-1945), 3. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 501-526.

¹⁷ Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye dördü büyük 8 devletle sınıra (kara ya da deniz) sahipti. Söz konusu devletler, SSCB, İngiltere (Kıbrıs adasına sahip olması ve Irak üzerindeki mandaterliği dolayısıyla), Fransa (Suriye üzerindeki mandaterliği dolayısıyla), İtalya (Oniki adalar üzerindeki egemenliği), Yunanistan, Bulgaristan, İran ve Romanya (denizden) idi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise komşu olunan devletlerden bazıları değişmiştir. Söz konusu yeni komşular Irak, Suriye ve 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'dir (daha sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti). Soğuk Savaş dönemi sonrasında ise, Türkiye Karadeniz'de iki (Ukrayna, Rusya Federasyonu) Kafkaslar bölgesinde de 3 yeni devletle komşu olurken (Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan); tarihte ilk defa Rusya ile kara sınırı kalmamıştır. Bugün Türkiye, dördü denizden olmak üzere 12 devletle komşudur. Irak ve Suriye'deki güncel gelişmeler de dikkate alındığında orta ve uzun vadede Türkiye'nin komşu olduğu devlet sayısı ve niceliklerinde artış olabileceği dahi söylenebilir ki, "güvenlik endişesi" bağlamında düşünüldüğünde bu tam anlamıyla ciddi bir belirsizlik durumudur.

¹⁸ Bu konuda bkz. L. F. Richardson, *Statistics of Deadly Quarrels*, Q. Wright, C. C. Lienau (ed.), PA: Boxwood Press, Pittsburgh, 1960; Benjamin Most, Harvey Starr, "Diffusion, Reinforcement, Geopolitics and the Spread of War", *The American Political Science Review*, Vol. 74, No: 4 (1980), p. 932-946.

¹⁹ Graham Evans, Jeffrey Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, H. Ahsen Utku (çev.), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2007, s. 545.

²⁰ R. K. Ashley, "Foreign Policy as Political Performance", *International Studies Notes*, No. 13 (1987), p. 51-54.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Starr'ın da dikkat çektiği gibi, çok sayıda ve kimisi güçlü devletlerle sınırlara sahip olan bir devlet, bu devletlerin birkaçından gelebilecek olan tehdit ve saldırı riski karşısında güvensizlik içindedir.²¹ Üstelik, Türkiye'nin "güvenlik endişesi"nin artmasında komşularının sahip olduğu farklı rejimler, ideolojiler, hedefler (ve tüm bu özelliklerde tarihsel süreç içinde yaşanan değişiklikler) de etkili olmaktadır ve Türkiye'nin bu devletlerle ilişkileri her dönemde barışçıl bir görüntü arz etmemiştir/etmemektedir.²² Nitekim, Türkiye'nin komşularının büyük çoğunluğuyla arasında varolan tarihsel ya da çıkarsal anlaşmazlıkları (özellikle Ege sorunları ve Kıbrıs nedeniyle Yunanistan'la yaşanmakta olan anlaşmazlıklar) bugün de devam etmektedir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Türkiye'nin Bölgesel Güvenlik Çemberleri ve İkilemleri²³

Bölgesel Güvenlik Çemberleri	İkilemler
Avrupa	<ul style="list-style-type: none"> • Batı ittifakında (NATO içerisinde) aktif bir biçimde yer alırken, bu nedenle kuzeydeki büyük komşuyu (Rusya) tehdit etmek • AB'ye tam üye olmayı isterken içişlerine müdahale ettirmemek
Balkanlar	<ul style="list-style-type: none"> • Balkanlar'da sürekli etkin olmayı isterken, Bulgaristan ve Yunanistan yollarından en az birini sürekli açık tutacak biçimde davranmak zorunluluğu
Akdeniz	<ul style="list-style-type: none"> • Kendisini batıdan saran Yunanistan'la ve güneyden saran Kıbrıs'la ilişkilerde yaşamsal çıkarları koruma zorunluluğu
Ortadoğu	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgede etkin rol oynamak durumunda olmak, ancak bunu yaparken bölgenin iç sorunlarının ve çatışmalarının içine çekilmemek zorunluluğu
Kafkaslar	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgede kendine yakın ve güçlü yönetimleri destekleyerek Rus etkisini hafifletmek ve enerji hatlarını kendi üzerinden dünyaya açmak çabası, ancak bunu yaparken Rusya'nın tepkisini üzerine çekmemeye çalışmak

Dolayısıyla, Oral Sander'in de vurguladığı gibi, Türkiye'nin komşularının sayısı ve bileşimi, Türklerin "dost mu, düşman mı?" imgesine sahip olmasını haklı kılan bir unsur olarak ortada durmaktadır.²⁴ Zira, Türkiye, tüm tarihi boyunca, bu komşularının hiç olmazsa bazıları tarafından saldırıya uğrama riskiyle karşı karşıya kalmanın yarattığı bir belirsizlikle uğraşmak durumunda kalmıştır.²⁵ Bunun sonucu olarak da, güvenliğini sağlamak için çok çeşitli ittifak düzenlemelerine girmiş ve Batı'ya yönelik bir dış politika izlemiştir.²⁶

²¹ Most ve Starr, "Diffusion, Reinforcement, Geopolitics and the Spread of War", p. 935.

²² Aydın, *Turkish Foreign Policy Framework and Analysis*, p. 14.

²³ Buradaki tablo, Oran, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", s. 25-26'dan yararlanarak oluşturulmuştur.

²⁴ Sander, "Türk Dış Politikasında Barış Unsuru", s. 134.

²⁵ 1990'lı yıllarda son derece artan PKK terör eylemleri ve PKK'nın Türkiye'nin komşuları tarafından da desteklenmesi, Türkiye açısından güvenlik bağlamındaki bu belirsizliği daha da arttırmıştır. Öyle ki, bu yıllarda Türkiye'den tehdit algılayan Yunanistan ve Suriye'nin giriştikleri ortak askeri ilişkiler ile PKK'ya Suriye'nin gösterdiği himaye, dışişlerinde ve askeri çevrelerde Türkiye'nin girişeceği iki cepheli bir savaşta yeni senaryoları da gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Şükrü Elekdağ tarafından gündeme taşınan "2^{1/2} Savaş Stratejisi"ne göre, Yunanistan ve Suriye ile eş zamanlı olarak girişilecek olası bir savaşta, PKK ile mücadelenin de birlikte götürülmesi gerektiğinden, Türkiye'nin kaynaklarını bu tip bir savaşa göre hazırlaması gerekmektedir. Bkz. Şükrü Elekdağ, "2^{1/2} War Strategy", *Perceptions*, March-May 1996, pp. 33-57.

²⁶ Sander, "Türk Dış Politikasında Barış Unsuru", s. 134.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Türkiye'nin jeopolitik/jeostratejik konumu, cumhuriyet tarihi boyunca bu bölgede güç mücadelesine girişen taraflar arasında denge kurmasını, ulusal çıkarlarının karşılanması noktasında en başvurulabilir seçenek olarak ortaya çıkarmıştır.²⁷ Aslında, Türk dış politikasındaki bu denge siyaseti, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyılın sonlarından itibaren uygulamaya koyduğu denge siyasetinin bir devamıdır. Zira, zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu, kendisine yönelen tehdit ve tehlikelere karşı, yanına bir büyük devleti almak suretiyle bir denge meydana getirerek varlığını korumaya, dağılma ve yıkılmasını önlemeye çalışmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu denge siyaseti, Cumhuriyet döneminde de Mustafa Kemal Atatürk tarafından devam ettirilerek günümüze kadar süregelmiştir.²⁸ Türk dış politikasındaki denge siyaseti iki farklı türden denge uygulamasına yol açmıştır: 1) Batı ile onun karşısındakiler arasında bir denge kurmaya çalışmak, 2) Batı'yı oluşturan ögeler arasında da bir denge sağlamaya çalışmak.²⁹ (Bkz. Tablo 3)

Tablo 3: Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Türk Dış Politikasında Denge Siyaseti Devreleri

F. Armaoğlu'na göre ³⁰	1791(1798)–1878 Rus tehlikesine karşı İngiltere'ye dayanma	
	1888–1918 Rus ve İngiliz tehlikesine karşı Almanya'ya dayanma	
	1920–1936 Batılılara karşı Sovyet Rusya'ya dayanma	
	1936–1945 Faşist İtalya tehlikesine karşı İngiltere'ye dayanma	
	1945– Sovyet tehlikesine karşı ABD'ye dayanma	
B. Oran'a göre ³¹	<i>1. tür denge uygulaması</i>	<i>2. tür denge uygulaması</i>
	<i>Denge ögesi</i>	<i>Denge ögesi</i>
	1920–1939 SSCB	1919–1923
	1939–1945 SSCB	1923–1939 Avrupa devletleri
	1960–1980 SSCB	1939–1945
	1945– ABD	

Türkiye'nin "güvenlik endişesi", Türk dış politikasının hedefleri üzerinde de etkili olmaktadır. Zira, yakın zamanlara kadar, Türk dış politikasının hedeflerinin çoğunun görece olarak dar bir bölgesel bağlam çerçevesinde tanımlandığı ve daha çok savunmaya dönük bir karakter taşımakta olduğu görülmektedir. Ülkenin savunulmasıyla ilgili olarak aşırı derecede kaygı duyulması ve ülkeyi

²⁷ Çağrı Erhan, "80. Yılında Lozan", *Mülkiye Dergisi*, C. XXVII, Sayı: 241 (Güz 2003), s. 207.

²⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C. I-II, 11. bs., Alkım Yayınevi, İstanbul, t. y., s. 43.

²⁹ Oran, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", s. 49.

³⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 43-50.

³¹ Oran, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", s. 49.

çevreleyen bölgelerin istikrarsızlığı konusunda endişe içinde olunması, bu durumu açıklar niteliktedir.³²

Son olarak, Türkiye'nin "güvenlik endişesi"nin diğer ayağında ise "yakın çevre güvenlik halkası"nda³³ geçmişte yaşadığı tarihsel deneyimlerin de etkisinin bulunduğunu söylemekte fayda vardır. 20. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde, büyük bir imparatorluktan yok olma noktasına düşülmesinin ve sonra da ana ülkenin ve ulusal bağımsızlığın korunması için yoksulluk ve yoksunluk içinde mücadele edişin derin etkilerini taşıyan bu tarihsel deneyimler; Özden Sanberk ve Mustafa Aydın'ın da dikkat çektiği gibi, Türkiye'nin ulusal felsefesi, halkının karakteri³⁴ ve liderlerinin bilinçleri üzerinde güçlü etkiler bırakmıştır.³⁵ "Sevr fobisi/sendromu" olarak da adlandırılan ve sürekli olarak dış güçler tarafından bölünme, parçalanma, kuşatılma, yok edilme korkusunu oluşturan bu "güvensizlik psikozu", şüphesiz Türk dış politikasının tarihsel belleğinde³⁶ de kendisine yer bulmuştur.³⁷ Üstelik bu "Sevr fobisi/sendromu", Sevr Barış Andlaşması'yla ortaya çıkan ya da sadece ondan oluşan bir durum değildir. Bu durum, 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan geri çekilmek zorunda kalmasının yarattığı trajik ve travmatik etkileri de kapsayan –hatta Batı'nın karşısında II. Viyana Kuşatması'nın sonunda 12 Eylül 1683'te uğranılan bozgunla başlayan ve 10 Eylül 1921'de Duatepe'de (Polatlı/Ankara) son bulan 238 yıllık "Büyük Geri Çekiliş"i kapsayan– bir sürecin sonunda oluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin, çoğunluğu artık Türklerin elinden çıkmış olan Balkan vilayetlerinden gelen eski İttihadçı subay ve yöneticiler tarafından yaratıldığına/kurulduğuna dikkat çeken Erick Jan Zürcher'in, bu kadronun "var olmaya" ve "güvenliğe" ilişkin kaygılarını betimlediği aşağıdaki ifadeleri, "Sevr fobisi/sendromu" konusunda bizlere daha net bir fikir vermektedir:

"1912–1913'te, bu tarihten otuz yıl kadar önce Balkan vilayetlerinde doğmuş olan tüm Jön Türk subay ve memurları, bir anlamda atalarından kalmış evlerini ve yurtlarını kaybettiler. Pek çok durumda aileleri kaçmak zorunda kalmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde göçmen (muhacir) konumuna düşmüşlerdi. Ancak şaşırtıcı bir şekilde bu durum, Jön Türkler'de eski toprakları kurtarma ya da intikamcılık gibi duyguları geliştirmede. Tersine, aralarında pek çoğunun, kendilerine tamamen yabancı bir ülke olarak gördükleri Anadolu'yu yeni bir vatan olarak benimsemelerine yol açtı. Basında çıkan araştırma ve makalelerin gösterdiği üzere, Anadolu insanı ve kültürüne yönelik ilgide bir artış olacaktı. Öte yanda, o güne kadar olanların yeniden yaşanmasına bir daha asla izin verilmeyeceği duygusu da güçlenecekti. Anadolu, Balkanların yaşadıklarını

³² Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar*, Anka Yayınları, İstanbul, 2006, s. 34.

³³ "Yakın çevre güvenlik halkası", ülke sınırlarına komşu ya da yakın alanlar ve devletleri kapsamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde hemen her devlet fiziken kendi "yakın çevre güvenlik halkası"nda genişleyip daralma eğilimi göstermiştir.

³⁴ Yazar ve gazeteci Atilla İlhan, bir zamanlar TRT2'de yayınlanan "Zaman İçinde Yolculuk" adlı program serisinin bir bölümünde Kurtuluş Savaşı'nın çetin şartlarına dikkat çekerek Türk milletinin karakteriyle ilgili şu ilginç tespitte bulunmuştu: "Bugün dünyanın hangi bilgisayarına Kurtuluş Savaşı'nın verilerini girerseniz, simülasyonda Türkiye yüzde yüz mağlup çıkacaktır. Türkiye ve Türk milleti işte böyle irrasyonel bir tarihe ve karaktere sahiptir."

³⁵ Özden Sanberk, "Türk Dış Politikasının Dayanakları", *Stratejik Öngörü*, Yıl: 2, Sayı: 5 (2005), s. 5; Mustafa Aydın, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs", *Middle Eastern Studies*, Vol. 35, No: 4 (October 1999), p. 156.

³⁶ Devletlerin dış politikalarının biçimlenmesinde "tarih" in önemine dikkat çeken A. Henry Kissinger'e göre, şimdiki zaman tarihin eseridir, dolayısıyla bugünkü politikaları geçmiş zaman şekillendirir. Uluslar soyut birimler değildir. Bir ulusun tarihten gelen idealleri, kişilik duygusu ve hafızası ulus bilincinin esasını oluşturur. Tarih devletlerin hafızasıdır. Politikaların oluşturulmasında, her politika seçimi tek başına bir adım olarak değil, o andaki baskıların yanında ülkenin tarihini veya geleneklerini ve değerlerini yansıtan bir birikimin etkisiyle ortaya çıkar. Ayrıca, tarih özeldir. Tarihin anlamı, ona şekil veren nesillerin inançlarından bağımsız olamaz. Bkz. Temel İskit, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 2. bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 57-58.

³⁷ "Sevr fobisinin/sendromunun" en derin etkilerini cumhuriyeti kuran kadroların hatıratlarında, söylevlerinde ve demeçlerinde takip etmek mümkündür. Örneğin, M. Kemal Atatürk'ün "Gençliğe Hitabe"sinde ve "Nutuk"ta, İsmet İnönü'nün ve diğer paşaların hatıratlarında "Sevr etkisi" çok canlıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

yaşamamalıydı. Burası, kelimenin gerçek anlamında 'Türk'ün son dayanak noktası'ydı. ...Jön Türkler, Anadolu'yu yeni bir anavatan haline dönüştürmede başarılı olmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliği altında cumhuriyet kurulmuş, Ankara başkent olmuştur. İttihad ve Terakki Cemiyeti deneylerine sahip Balkan kökenli kadrolar, yeni cumhuriyetin önderliği içinde önemli bir yer almışlar ve sahip oldukları Balkan mirasını Anadolu'nun steplerinin ortasında bulunan yeni başkente taşımışlardır. Milliyetçiliğin yanı sıra, modernizasyon ya da daha doğrusu 'çağdaşlık' (muasırlık), Kemalist programın merkezindeki konulardan birisi olmuştur. ...Öte yandan, elbette nostalji faktörü de söz konusudur. Dükkân ya da lokantaların isimleri, bu olguya ilişkin kanıtlar sunar. Öte yanda otuzlu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk'ün günlük yaşamının önemli bir özelliği olan içkili gece toplantılarında, Gazi ve arkadaşlarını en çok Osmanlı Makedonyası'ndan yadigâr Rumeli türkülerini söylemek duyulandırıyordu."³⁸

Sonuç

Sonuç olarak bakıldığında, benzerleriyle karşılaştırıldığında Türkiye'nin dış politika çevresinin birçok devletinkine oranla çok daha geniş olması, Türk dış politikasını etkileyen unsurları hem genelden farklı, hem de fazla sayıda yapmaktadır. Bu özgünlük bağlamında, söz konusu unsurların en önemlilerinden biri olan "güvenlik endişesi" Türk dış politikasında, birçok devletin dış politikasındaki unsurlara göre daha farklı sonuçlar yaratmaktadır. Özellikle, "güvenlik endişesi" bağlamında Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik/jeostratejik konum da düşünüldüğünde, bu unsurların birçok devletinkine oranla Türkiye'nin dış politika yönelimlerini ve davranışlarını etkilemede herhalde daha fazla anlam ve önem taşıdığı söylenebilir.

Türkiye'nin 1923'ten bu yana bulunduğu coğrafyada kimi dönemlerde "güvenlik üreten" kimliği (örneğin Milletler Cemiyeti dönemi) kimi dönemlerde ise "güvenlik tüketen" kimliği (örneğin Soğuk Savaş dönemi ve özellikle sonrası) dikkate alındığında, "güvenlik endişesi"nin Türkiye'nin dış politika yönelimlerini belirlemede temel faktörlerden biri olduğu değişmez bir gerçekliktir. Bu bağlamda, coğrafyanın da süreklilik arz eden bir dış politika faktörü olduğu düşünülürse; Türkiye gibi, coğrafyasından kaynaklanan özgün bir jeopolitik/jeostratejik konuma ve risklere sahip bir devlet açısından, bu unsurun dış politikadaki etkileycilik derecesinin ne denli önemli olduğu daha kolay kavranabilir. Gerçekten de Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'daki krizler ve çatışmalarla birlikte –ki dünyadaki 18 çatışma bölgesinin 13'ü Türkiye'nin etrafındaki alanlardadır– Türk dış politikasındaki sorunlu alanlar da dikkate alındığında (özellikle Yunanistan'la olan egemenlik ve güvenlik sorunları ve Doğu statükosundaki belirsizlikler), "güvenlik endişesi"nin Türk dış politikasını etkilemedeki ağırlığı çok çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır. Bütün bu gerçekliğin doğal sonucu, özü itibarıyla realist ve/veya neo-realist kalıplar temelinde şekillenen Türk dış politikasının, ontolojik olarak sahip olduğu "güvenlik endişesi" bağlamında güç ve güvenlik arayışlarını hem kendi bölgesinde hem diğer coğrafyalarda sürdürmesinin kaçınılmaz olduğudur.

³⁸ Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908–1928)*, 2. bs., Ergun Aydınoglu (çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 153-154. Ahmet Davutoğlu'na göre ise, Sevr, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinin bir "darboğaz"ıdır. Bu darboğaz yaşanmış ve aşılmıştır. Artık yaşanmış olması ne Türkiye'nin sürekli bir şekilde bu darboğazın ürküntüsü içinde yaşamasını ne de bu darboğazın aşılmasını sağlayan zaferin kazanımlarını hatırlayarak rehavete düşmeyi gerektirir. Sevr'i hatırlamak ve bilmek, Sevr'e giden süreçteki zaafkların soğukkanlı bir tahlille değerlendirilmesini sağlıyorsa anlamlıdır; aksi durumda, Sevr'in pasifize eden ve defansif bir tavra sürükleyen psikolojik bir eziklik duygusunu doğurması Türkiye'nin atılım gücünü kırmaktadır. Bkz. Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, s. 61.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Mensur, “Türk Dış Politikasında Bir Jeopolitik Etken Olarak Boğazlar”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Faruk Sönmezoglu (der.), Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 213-224.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C. I-II, 11. bs., Alkım Yayınevi, İstanbul, t. y.
- ASHLEY, R. K., “Foreign Policy as Political Performance”, *International Studies Notes*, No. 13 (1987), p. 51-54.
- AYDIN, Mustafa, “Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 35, No: 4 (October 1999), p. 152-186.
- AYDIN, Mustafa, *Turkish Foreign Policy Framework and Analysis*, SAM Papers, Ankara, 2004.
- DAVUTOĞLU, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 42. bs., Küre Yayınları, İstanbul, 2010.
- ELEKDAĞ, Şükrü, “21/2 War Strategy”, *Perceptions*, March–May 1996, pp. 33-57.
- ERHAN, Çağrı, “80. Yılında Lozan”, *Mülkiye Dergisi*, C. XXVII, Sayı: 241 (Güz 2003), s. 193-208.
- EVANS, Graham, NEWNHAM, Jeffrey, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, H. Ahsen Utku (çev.), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2007.
- GRAY, Colin S., “Coğrafya Kaçınılmazdır”, *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, Colin S. Gray, Geoffrey Sloan (ed.), Tuğrul Karabacak (çev.), ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s. 215-237.
- GÜRKAN, İhsan, “Türkiye'nin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi”, *Türkiye'nin Savunması*, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, s. 10-31.
- HALE, William, *Türk Dış Politikası (1774–2000)*, Petek Demir (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
- İSKİT, Temel, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, 2. bs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 35, Sayı: 1–4 (1980), s. 309-336.
- MOST, Benjamin, STARR, Harvey, “Diffusion, Reinforcement, Geopolitics and the Spread of War”, *The American Political Science Review*, Vol. 74, No: 4 (1980), p. 932-946.
- Ó'TUATHAİL, Gearóid, *Critical Geopolitics*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996.
- ORAN, Baskın, “Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I (1919–1980), 12. bs., Baskın Oran (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 17-53.
- RICHARDSON, L. F., *Statistics of Deadly Quarrels*, Q. Wright, C. C. Lienau (ed.), PA: Boxwood Press, Pittsburgh, 1960.
- SANBERK, Özden, “Türk Dış Politikasının Dayanakları”, *Stratejik Öngörü*, Yıl: 2, Sayı: 5 (2005), s. 4-18.
- SANDER, Oral, “Türk Dış Politikasında Barış Unsuru”, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Melek Fırat (der.), İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 127-146.
- SANDER, Oral, “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Melek Fırat (der.), İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 69-94.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

- SEMPA, Francis P., *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*, Transaction Publishers, New Jersey, 2002.
- SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C. I (1920–1945), 3. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- USLU, Nasuh, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar*, Anka Yayınları, İstanbul, 2006.
- ÜLMAN, Haluk ve SANDER, Oral, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923–1968) II”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 27, Sayı: 1 (1972), s. 1-24.
- ÜLMAN, Haluk, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923–1968) I”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 23, Sayı: 3–4 (1968), s. 241-273.
- ZÜRCHER, Erik Jan, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908–1928)*, 2. bs., Ergun Aydınöglü (çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

